

toisia, leksikografista tutkimusta hyödyttävää ja leksikografian tutkimuksellista tasoa nostavia tuloksia. ■

HELENA SULKALA

Sähköposti: helena.sulkala@oulu.fi

LÄHTEET

HAKULINEN, AULI – OJANEN, JUSSI 1976: *Kielitieteen ja fonetiikan termistöä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

HANNESDOTTÍR, ANNA HELGA 1998: *Leksikografihistorisk spegel. Den enspråkiga svenska leksikografins utveckling ur den tvåspråkiga*. Akademisk avhand-

ling. Göteborg: Göteborgs universitet.

JOHANSSON, MONICA 1997: *Lexicon Linco-pense. En studie i leksikografisk tradition och svenskt språkbruk vid 1600-talets mitt*. Akademisk avhandling. Göteborg: Göteborgs universitet.

NORÉN, KERSTIN 1997: Kognition, lexikon och text. Om ekvivalens och översättning. – *Svenska som andraspråk och andra språk. Festskrift till Gunnar Tingbjörn* s. 309–317. Göteborg: Göteborgs universitet.

ROGSTRÖM, LENA 1998: *Jacob Serenius' leksikografiska insats*. Akademisk avhandling. Göteborg: Göteborgs universitet.

FEMINISTISTÄ KIELENTUTKIMUSTA

Liisa Tainio *Puhuvan naisen paikka: sukupuoli kulttuurisena kategoriana kielenkäytössä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 247 s. ISBN 951-746-316-2.

Liisa Tainio pyrkii väitöstutkimuksellaan Puhuvan naisen paikka: sukupuoli kulttuurisena kategoriana kielenkäytössä »osoittamaan miten kulttuurista arvojärjestyksestä — tässä tapauksessa sukupuolidis-kurssia — voi kielentutkimuksen keinoin paikantaa juuri siihen arkiseen kieleen, jota päivittäin käytetään». Tutkimus koostuu yhteenvetoartikkelista (s. 11–83) sekä seitsemästä aikaisemmin julkaistusta artikkelista.

Tutkija tekee metodiset ja ideologiset lähtökohtansa selviksi yhteenvetoartikkelissaan: tutkimus edustaa feminististä (emansipatorista) naistutkimusta, jonka tavoitteena on analysoida ja osoittaa sukupuolten eriarvoisuutta ylläpitäviä arvoituksia ja uskomuksia, jotka usein kiteytyvät naisia ja miehiäkin eri tavoin rajoittaviksi stereotyyppioiksi.

Tutkimuksen yhteenvetoluku tarjoaa

yleiskatsauksen tutkijan orientaatioon ja menetelmävaihtoihin. Samalla se tarjoaa hyvän yhteenvedon naistutkimuksen kehitymisestä Suomessa, sen näkökulmavaihtelusta ja nykytilasta. Kirjoittaja esittelee myös omat ideologiset ja metodologiset lähtökohtansa selkeästi ja perustellen. Yhteenvetoartikkelissa artikkeleita arvioiva osuus voisi olla painokkaampi — nyt kirjoittajan ote jää usein kuvailevaksi.

Metodisesti työssä on tehty erikoislaatuinen ratkaisu: siinä yhdistetään keskusteluanalyysi kirjoitettujen lähteiden analyysiin ja otetaan sen mukaisesti aineistoa sekä autenttisista keskusteluista että kirjoitetuista teksteistä. Äänitetyistä keskusteluista pyritään keskusteluanalyttisin menetelmin selvittämään, miten puhujat orientoituvat sukupuoleen eri tilanteissa; parisuhdeoppaiden teksteistä tutkija hakee kriittisen tekstianalyysin keinoin näkyville, millaisi-

na puhujina nainen ja mies nähdään suomalaisessa puhekulttuurissa.

Aineiston ongelmana ja haasteena on sen kaksijakoisuus ja tästä seuraava suppeus. Keskusteluaineisto vallankin rajoittuu arkisiin, leppoisin keskusteluihin yksityisistä aiheista, joissa puhujien tarve korostaa identiteettiään sen paremmin sukupuolen kuin ikäluokan tai ammatinkaan edustajana jää vähäiseksi. Näyttöjä syntyy, mutta tutkijan tarkoitusten kannalta ehkä odotusten vastaisessa määrin tai tavoin. — Nyt tehdyn aineiston valinnan vaihtoehtoina olisi voinut perustellusti olla jommankumman aineiston lisääminen ja täydentäminen sekä syvemmälle porautuva tarkastelu. Toisaalta kahden eri näkökulman synnyttämä jännite onnistuu tässä nostamaan esiin runsaasti uusia tutkimuskysymyksiä ja pakottaa tulevaisuudessa tutkijoita tarkistamaan ennakoasenteitaan taas kerran.

Kahden erityyppisen metodin käyttö on luonnollisesti väistämätön seuraus aineiston laadusta. Tutkijan ote on valikoiva monessakin suhteessa: hän valikoi havainnot sen ilmiön tueksi, jota tutkii, ja hän valikoi ne metodiset keinot, joiden avulla analyysin tekee. Puhutun ja kirjoitetun tekstin analyysin välillä on tutkimuksessa kuitenkin tehty se ero, että kun keskustelunanalyysissä koetetaan jäljittää keskustelijoiden omia käsityksiä ja tulkintoja keskustelun kulusta ja siihen vaikuttavista tekijöistä, on tutkija käyttänyt kirjoitetun diskurssin analyysissa ennakkoon valitsemiaan analyysimenetelmiä. Niinpä siinä missä kriittistä diskurssianalyysia (CDA) yleensä käytetään hyvin monitasoisena siirtämällä fokuksia laajoista ideologisista ja intertekstuaalisista kysymyksistä lokaaliin kielellisiin valintoihin (kuten yksittäisiin sanoihin tai kielipiillisiin rakenteisiin), tässä tutkimuksessa on hyödynnetty vain muutamia sen keinoja lukuprosessin aikana syntyneiden viiteteiksi muodostuneiden havaintojen

pohjalta. (Kirjoittaja käyttää menetelmäänsä nimikettä »kriittinen tekstianalyysi», mutta tähän on lähinnä syynä kirjoitetun diskurssiaineiston korostaminen, ei metodinen erottelu.) — Tutkimuksessa esitetyt havainnot ja tulkinnat ovat sinänsä yleensä vakuuttavia, ja esimerkiksi geneeristen viit-taussuhteiden ja miesalkuisuuden synnyttämiä tulkintoja on käsitelty monipuolisesti, mutta niiden yhteydessä herää kysymys siitä, millaisen kuvan parisuhdeoppaista nostaisi esiin täydempi kriittisdiskursiivinen analyysi ja mahdollisesti vertailu yleisiin tarkoituksiin kirjoitettuihin vuorovaikutusoppaisiin.

Tulkinnat ja tulokset nostavat esiin monenlaisia kysymyksiä, joita tuleva tutkimus voisi hyödyntää. Näyttäisi siltä, että keskusteluaineisto tarvitsisi täydennykseen aineistoa, jossa puhujat orientoituvat selkeämmin sukupuoleen kuin käytetyissä keskusteluissa, joissa sellaiset roolit kuin ystävä – puoliso – tytär – kihlattu jne. ovat ehkä selvempiä keskustelun ohjaajia kuin puhujien sukupuoli. Aikaisempi tutkimus tukee myös sitä näkemystä, että sukupuolen vaikutus näkyy voimakkaammin julkisessa tai institutionaalisessa diskurssissa kuin tämäntyyppisissä suhteellisen leppoisan intiimeissä tilanteissa. Emme siis saa selviä vastauksia tutkimuskysymykseen.

Edellisestä ilmeisesti myös seuraa, että tutkimuksessa käytetyn kahden eri analyysin, keskustelunanalyysin (CA) ja kriittisen diskurssianalyysin (CDA), tulosten vertailu tuo näkyviin yllättävän suuren ristiriidan sen välillä, miten parisuhdeoppaiden kirjoittajat näkevät puhujansa ja mitä arkikeskusteluissa tapahtuu. Käytetyn aineiston valossa voitaisiin sanoa, että kirjoitetut tekstit vahvistavat stereotyyppioita, kun taas kasvokkaisessa vuorovaikutustilanteessa niitä näkyy vähemmän, ja tarvittaessa niitä ilmeisesti voidaan koetella ja purkaakin.

Tutkija ei täysin hyödynnä keskusteluis-

sa esiintyvien stereotyyppisiä merkityksiä ylläpitävien (nainen pohtii »iskisikö» tuntemattoman miehen) tai mahdollisesti murta-
vien (äiti papiljoteissa) keskustelujakso-
jen pohdiskelua, vaan stereotyyppioita hyö-
dynnetään lähinnä silloin, kun voidaan to-
deta niiden toteutuvan diskursseissa. Toi-
saalta kirjoitetun tekstin analyysissa esiin-
tyy jonkin verran ylitulkintaa siten, että
piteempien tekstijaksojen analyysi niputtaa
yhteen heterogeenista aineistoa. Kun tutkija
nyt tyytyy artikkeleissaan yleensä yhteen
todentamaansa tulkintaan, olisi yhteenveto-
artikkeli tehnyt mahdolliseksi pohtia enem-
mänkin tulkinnallisuuden merkitystä tällai-
sen aineiston käsittelyssä ja avata merkityk-
siä keskustelijoiden ja lukijoiden erilaisil-
le näkökulmille.

Tulosten tarkastelu antaa aihetta kysyä,
onko tässä kyse vain aineiston rajallisuu-
desta tai rajoittuneisuudesta: oman puhuja-
kokemukseni perusteella arvelisin, että esi-
merkiksi julkisissa tilanteissa, tilanteissa,
joissa esiintyy puhujien välistä manipuloin-
tia, tai sellaisissa kasvokkaisissa vuorovai-
kutustilanteissa, joissa pariskunnat kiistele-
vät, voisi hyvinkin esiintyä sukupuoleen

liittyvien stereotyyppisten merkitysten
käyttöä kiistelykeinoina. Tutkija käyttää
turhan vähän aikaisemman tutkimuksen
tuloksia tukena pohtiakseen oman aineis-
tonsa antia ja rajoituksia.

Tutkimuksen kaksijakoisuus jättää tut-
kijalle tehtäväksi kutoa yhteen kirjoitetun
tekstin analyysin ja keskusteluaineiston
analyysin tulokset. Tässä hän onnistuu koh-
tuullisen hyvin, joskin aineisto antaisi läh-
tökohtia syvällisempiin pohdiskeluihin ja
uusien tutkimustehtävien kartoittamiseen.
Tutkimus on tällaisenaankin kiinnostava
uusi näkökulma suomalaiseen naistutki-
mukseen ja erityisesti sukupuolen ja vuo-
rovaikutuksen suhteita tarkastelemaan tut-
kimukseen. Se ei välttämättä anna suoravii-
vaisia vastauksia noita suhteita koskeviin
kysymyksiin, mutta välttää yksisilmäiset
tulkinnat ja nostaa selvästi näkyviin sekä
kulttuuriset sukupuolistereotyyppiat että vä-
lähdyksen sukupuolen konstruointiin liitty-
vän arkikeskustelun luonnetta. ■

LIISA LAUTAMATTI

Sähköposti: llautama@cc.jyu.fi

SUKUNIMITIETOUTTA SUOMALAISILLE

Pirjo Mikkonen & Sirkka Paikkala *Sukunimet*. Helsinki: Otava 2000. 895 s. ISBN 951-
1-14936-9.

Pirjo Mikkosen ja Sirkka Paikkalan
suurteos suomalaisista sukunimistä
koki syksyllä 2000 seitsemännen tulemi-
sensa. Ensimmäisen kerran teos ilmestyi jo
vuonna 1984. Tuolloin nimenä oli *Suoma-
lainen nimikirja*, sillä mukana olivat myös
etunimet; erillinen sukunimikirja ilmestyi
ensi kerran vuonna 1992. Teoksen olemas-
saolon aikana suomalaisessa sukunimistö-
sä on luonnollisesti ehtinyt tapahtua muu-

toksia, ja uusimmassa painoksessa nämä
muutokset on pyritty ottamaan huomioon.
Keskityn tässä esittelyssäni lähinnä siihen,
mikä kirjassa on uutta, sillä vuonna 1986
Eero Kiviniemi kirjoitti teoksesta perinpo-
haisen kritiikin (Virittäjä 90, s. 220–227),
joka on edelleenkin ajankohtainen. Aikai-
semmin ovat teosta esitelleet myös esimer-
kiksi Helena Rautala (Sananjalka 1985) ja
Timo Alanen (Genos 4/1984).